

Új magyar—török kéziszótár

Benderli Gün — Gülen Yılmaz — Kakuk Zsuzsa — Tasnádi Edit, Magyar—török szótár. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002. 919 lap

A török nyelvcsalád legnépesebb és legtekintélyesebb tagját, az oszmán-török vagy oszmáni néven is emlegetett török nyelvet Törökországban jelenleg mintegy 52 millió ember beszéli, de laknak törökök az egykori Oszmán Birodalom utódállamaiban is, szinte mindenütt: Bulgáriában, Görögországban, Macedóniában, Irakban, Cipruson, kisebb számban a valamikori Jugoszláviában, Romániában, Moldovában, Ukrajnában (főleg a Krím-félsziget déli részén), Iránban, Szíriában, Jordániában és Egyiptomban is. (Az 1972. évi elárasztás előtt török lakosai voltak az Orsovával szemben a Dunában levő kis szigetnek (*Adakale*), amelyet 1878-ban osztrák—magyar csapatok vettek birtokba és 1908-ban Magyarországhoz csatoltak.) Vendégmunkásként tömegesen dolgoznak törökök Németországban, továbbá Nyugat- és Észak-Európa más államaiban. A nagy területen, számos államban élő törökség összlétszáma megközelíti az 56 milliót. — A törökök az első világháború végéig az arab írást használták. Ám a mélyreható társadalmi reformokat végrehajtó köztársasági elnök, Kemal Atatürk (1881—1938) fontos szerepet játszott abban a nyelvújítási mozgalomban is, amelynek során megteremtették az egységes török irodalmi és köznyelvet, kiiktatva a szókincsből a feleslegesen sok arab és perzsa elemet és bevezetve a latin ábécét (1928). A régi arab és perzsa eredetű szavak azonban máig sem hullottak ki teljesen a használatból. A szókincsben sok a török nyelvújítási alkotás és a nemzetközi szó is. Nemzetközi szavak terén előbb a francia nyelv, újabban pedig az (amerikai) angol a legfontosabb közvetlen forrás.

A magyarok és törökök nyelvi érintkezése az Oszmán Birodalom balkáni térhódításával (rigómezei csata 1389, várnai csata 1444, Bizánc elfoglalása 1453) vette kezdetét, s hol nagyobb intenzitással (magyarországi török hódoltság 1541-től 1686-ig), hol kisebbel mindmáig tart. Ezt az érintkezést hosszú időn át hátráltatta a megfelelő, korszerű szótárok hiánya.

A turkológia magyar és török művelői az utóbbi évtizedekben fokozatosan törlesztik régi adósságukat azáltal, hogy egyre igényesebb és terjedelmesebb magyar—török és török—magyar

szótárakat szerkesztenek korszerű szókinccsel. 1987-ben DÁVID GÉZA úti szótára jelent meg: „Magyar—török, török—magyar úti szótár”, (Terra, Bp., 311 + 264 oldal; 2. bővített kiadás 2002. Akadémiai Kiadó). CSÁKI ÉVA „Török—magyar és magyar—török szótár”-a (Balassi Kiadó, Bp., 1995. és 1997.) jóval gazdagabb tartalmú ugyan, de az egyetemi oktatás követelményeit nem elégheti ki.

Még az imént említett szótárak megjelenése előtt, 1993-ban az ELTE BTK Török Filológiai Tanszékén KAKUK ZSUZSA vezetésével létrejött egy munkaközösség, amely 1993 és 2000 között elkészítette azt a középméretű, tehát kézisztárnak nevezhető „Magyar—török szótár”-t (a továbbiakban MTSz.), amely nyomtatásban 2002-ben látott napvilágot. A szótári munkaközösség két törzstagja az évtizedek óta Magyarországon élő, török anyanyelvű BENDERLI GÜN és GÜLEN YILMAZ volt, akik korábban a Magyar Rádió török adásának munkatársai voltak, s magyarul is kiválóan tudtak. Később csatlakozott a munkaközösséghez TASNÁDI EDIT, aki az Anakarai Egyetem Hungarológiai Tanszékén öt évig magyar lektorként működött. A MTSz. lektora HAZAI GYÖRGY volt. Felelős szerkesztőként a MTSz.-t HAJAS ATTILA jegyezte. A magyar anyanyelvi lektor teendőit FALLUSSY ANNA látta el. A MTSz. munkálatai a kézirat elkészültéig szerény OTKA támogatásban részesültek. A szótárt a Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. jelentette meg gondos kivitelben, tetszetős külsővel.

KAKUK ZSUZSA főszerkesztő a MTSz. Bevezetőjében (VIII—IX. oldal; török nyelven X—XI. oldal) így jellemzi a szótárt: „Célunk egy olyan magyar—török középszótár létrehozása volt, amely hasznos és fontos segédeszköze lesz a magyar és török egyetemeken folyó török, ill. magyar nyelvoktatásnak és tudományos képzésnek. Megfelel továbbá a társadalom különböző rétegeiben — a török történelem, irodalom, kultúra és művészet iránt érdeklődő művelt rétegek, valamint utazók, kereskedők, szakemberek stb. — jelentkező igényeknek. Szótárunk mintegy 35 000 címszót és 25 000 szókapcsolatot tartalmaz.”

A magyar címszóanyag alapjául MAGAY TAMÁS — ORSZÁGH LÁSZLÓ „Magyar—angol kézisztár”-a (Akadémiai Kiadó, Bp., 1990.) és a „Magyar értelmező kézisztár” (Akadémiai Kiadó, Bp., 1985.) szolgált. A török szóanyagot illetően a szerkesztők a Török Nyelvtudományi Társaság értelmező szótárához, a „Türkçe Sözlük” 1988-as és 1998-as kiadásához igazodtak.

A címszavak között a közszavak tömegében helyyel-közzel helynevek is vannak, amelyek megkönnyítik a történelmi névanyagban való tájékozódást is: Buda: *Buda*, (*tört*) *Budin*; Drinápoly (*tört*): *Edirne*; Esztergom: *Estergon*; Mohács: *Mohaç*; Montenegro: *Karadağ*; Nándorfehérvár (*tört*): *Belgrad*; Óbuda: *Eski Buda*; Rodostó: *Tekirdağ*; Szkopje: *Üsküp*; Szarajevó: *Saraybosna*; Szigetvár: *Zigetvar*; Vaskapu: *Demirkapı*; stb. Néhol magyar jövevényszóra bukkanunk a törökben: gulyás (étel): (Macar) *gulaş çorbasi*; külváros: *varoş*. A MTSz. segítségével bizonyos közszavaink, családneveink eredetére is világosság deríthető: mészáros: *kasap* [> m. *kaszab*, *Kaszab* csn., *kaszabol*]; fekete: *kara*, szemöldök: *kaş* [török *karakaş* 'dús fekete szemöldökű ember' > m. *Karakas* csn.] stb. Itt szeretnék emlékeztetni KAKUK ZSUZSA szép monográfiájára: „A török kor emléke a magyar szókinccsben” (Akadémiai Kiadó, Bp., 1996. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 23.).

A MTSz. minden bizonnyal jól be fog válni a használatban. Várjuk párdarabját, a török—magyar szótárt.

† KISS LAJOS